

En zou de kerk-
doelmatig
aanzien?
i, dat de
r de hulp,
n. Want
n vinden,
door de
de eigene
net recht
het oog
lijk heb-
der af-
zoo han-
erde ker-
in haar
ben. Als
altijd de
geroepen,
matig en
worden,
dord de
eine krin-
w. door-
deend en

en predi-
e eigene
hem be-
zij zelve
laar aan
ninst niet
elde ver-
en predi-
vacatur-
ient, dan
t van de
u is. Im-
verplicht
hulp;
voor een
redikant
die predi-
e eigene
vacante
eping of
n, maar
onden is,
re leent,
re beurt
toevond;
verplicht-
aar zelve
naakt zij
als het

genwicht
te helpt,
dijk ver-
ords. En
andere
tege-
beurten
wen bij
bij werd
predi-
vormid-
te groot
len Zon-
me beurt
iemand
in rijtuig
dag des
te doen
nu nog,
ulke eene
i, dat de
hebben,
veel ge-
loor aan
aantal
s is, kon

ake ge-
te nog
van de
nderling
elte van
gedacht
n, haren
vacante

niemand
rke ont-
dicant
en, bui-
tode of
andere
doen of
willing

bestaat
dzin, bij
Kerke-
kerke-
king of
n, maar
waar de
rkeraad
j) moet
n.
tan ge-
olgende

ds dag-
te Ker-
eene
stieende
nen, die
cedienst
Woord
Dit nu
ten. In
rkelijke
ping of
an van
rkelijke
rkeraad
in voor
an een
ver-
Art. 15
wordt.
zelf ge-
plaats,
ers zou
geheel

buiten den Kerkeraad omging, enkel op
gezag van een geheel vreemde Kerkeraad;
en daarmede zou het beginsel zelf ten
eenemaal verloochen zijn.

2. In de oudste redactie der Kerken-
ordening, die op dit punt veel uitvoeriger
is (Artt. 17 en 18 van de Acta der Synode
te Emden), is de bedoelde volzin zóó geformuleerd, dat wel niemand de bedoeling kan
miskennen. Die redactie nl. luidde: »Het
en sal gheen Kercken-Dienaar gheoorloft
zyn, in een andere Gemeente te prediken
sonder bewilliging des Dienaers der selver
Gemeente ende der Consistorie, ofte in
afwesen des Dienaers, sonder consent der
Consistorie». Daarna heeft in 1581 de Na-
tionale Synode te Middelburg, in haren jyer
om de Kerkenordening zooveel mogelijk te
bekorten, de op dit punt bestaande bepalingen
in een klein bestek samengevat, en ze
uitgedrukt in de thans nog geldende for-
muleering. Maar daardoor kan natuurlijk de
zin niet geheel zijn omgekeerd: het beginsel
bleef altijd hetzelfde.

3. Wanneer van »den Kerkeraad», zon-
der nadere bepaling, gesproken wordt, dan
moet natuurlijk uit het verband der wo-
orden blijken, van welke kerk de Kerkeraad
bedoeld is. Nu is in Art. 15 van de Ker-
kenordening in het geheel geen sprake van
de kerk waar de dienende predikant aan
verbonden is, maar alleenlijk van de kerk,
waar hij eens zal gaan prediken of Sacra-
menten bedienen. Maar dan kan ook bij
het woord »Kerkeraad» slechts aan die kerk
gedacht worden; eene andere kerk was niet
eens genoemd.

4. In Gereformeerde kerken heeft de
Kerkeraad het bestuur der gemeente, en
als zoodanig moet hij, en hij alleen, den
dienst des Woords en der Sacramenten
regelen. Maar aangezien geen Kerk of
Kerkedienaar over andere Kerken of Kerk-
dienaren heerschappij mag voeren, kan een
Kerkeraad natuurlijk alleen voor zijne eigene
kerk iets bepalen of regelen of toestaan.
Geen Kerkeraad kan zijnen predikant au-
toriseren om in eene andere kerk eenigen
kerkelijken dienst te doen. Of hij aldaar
mag prediken en Sacramenten bedienen,
staat ter bewilliging van den Kerkeraad van
die andere kerk. En ook daarom moet
dit het genoemde artikel in dien zin worden
opgevat.

5. Bij eene andere opvatting heeft dit
artikel niet eens een draaglijken en verstaan-
baren zin. Men wil er dan in lezen, dat
de predikant des Zondags zijn eigen dienst
niet mag laten stilstaan of door een ander
mag laten vervullen, zonder toestemming
van zijn Kerkeraad. Nu, dat spreekt wel
vanzelf; altijd voor zooveel de kerk niet
door het kerkverband zelf tot afstand van
haren predikant geroepen is; en er zijn in
de Kerkenordening zeker genoeg bepalingen,
die den Kerkeraad in staat stellen, verwar-
lozing van den dienst en clericale over-
heersching te keeren. Maar in Art. 15 kan
zulks onmogelijk de bedoeling zijn. Dan
toch zou de hoofzaak eigenlijk verzwegen
zijn. De Zondag had dan uitdrukkelijk moe-
ten genoemd zijn; desgelijks ook de naling
van den dienst in de eigene kerk; en
dan zou daarentegen van het elders dienen
wel niet eens gesproken zijn, daar toch bij
het nalaten van den eigen dienst niet het
allerergste is, dat het helpen van een ander
daarvan het motif is. — Ook zou uit de
gewraakte opvatting moeten volgen, dat een
predikant, die in de week ergens helpen
kan, of die, op reis zijnde, gevraagd wordt
ergens op te treden, daarvoor altijd eerst
verlof zou moeten vragen aan zijn Kerk-
eraad. Maar waarom dan niet veel eerder
het optreden om ergens eene lezing of voor-
dracht te houden, en voor het bijwonen van
vergaderingen, enz.? Waarom juist voor het
optreden in eene Gereformeerde kerk, ter
plaats waar de eigen Kerkeraad van dien
predikant niets te zeggen heeft? Dat is toch
geene zaak, die zóó bedenkelijk is, dat een
Kerkeraad ieder geval op zichzelf moet be-
handelen, om dan telkens te beoordeelen
of hij zijn predikant wel kan toestaan, in die
bepaalde kerk eens te prediken.

Maar genoeg reeds over dit artikel. Voor
verre de meeste lezers misschien reeds te
veel; daar zij het artikel wel nooit verkeerd
hebben opgevat. Toch geschiedt zulks, bly-
kens de ervaring, veel vaker dan menigens
wel vermoedt; en dat geeft dan soms aan-
leiding tot veel moeilijkheid. Daarom werd
niet overbodig geacht, hier het een en an-
der aan te voeren, om het misverstand zooveel
mogelijk uit den weg te ruimen.

De officiële tekst van de Liturgie der Geref. Kerken in Nederland.

In het vorig nummer van dit blad is in
het artikel over den Doop van kinderen,
die de eerste kindsheid reeds ontwaans
zijn, ook gesproken over den officiële
tekst van de Liturgie onder kerken; en
daarbij gewezen op Art. 20 van de Acta
der Zuid-Hollandsche Synode, die in 1621
te Rotterdam gehouden is; waaruit volgt,
dat die tekst dezelfde is als de tekst der
uitgave, die in 1611 bij Richard Schilders
het licht zag; behoudens eene nog al groote
uitbreiding van het Doopformulier voor be-
jaarden, en een aantal kleinere wijzigingen
in de andere Formulieren; welke laatste
alle zijn opgenomen in het rapport, dat
Festus Hommius, uit naam van de voor die
aangelegenheid door de Dordtsche Synode
benoemde Deputaten, bij de Zuid-Hollandsche
Synode inbracht.

Dit rapport is echter in het bedoelde
stukje niet opgenomen. En het schijnt ook
nogens te zijn afgedrukt. Wel worden de
Acta der oude Provinciale en Particuliere
Synoden thans door de III. Reitsma en
Van Veen op uitnemende wijze uitgegeven,
en bevat die belangrijke verzameling, in de
drie Deelen die van 1892 tot 1894 ver-
schenen zijn, juist de Hollandsche Synoden.
Maar zij gaat vooreerst nog niet verder

dan tot het jaar 1620. En het aange-
haalde rapport is eerst van het volgende
jaar.

Daarom zal het lezers, die in den officie-
le tekst onzer Liturgie belangstellen, zeker
niet onwelkom zijn, op gemakkelijke wijze
van genoemd rapport te kunnen kennisnemen.
En voor den ondergeteekende is het gemak-
kelijk, hen daaraan te helpen, daar hij in
het bezit is van een foliant, waarin de Acta
der Zuid-Hollandsche Synoden, van 1618
tot 1655, met eene hand van de zeventiende
eeuw, op keurige wijze zijn overgeschreven.

Ten aanzien van de Liturgie was door de
Dordtsche Synode, in hare 178e Sessie,
besloten:

»De Nederlandsche Liturgie, waarin be-
grepen zyn de publyke Gebeden ende For-
mulieren van de bediening der Sacramen-
ten, oeffening der Kerkelijke discipline,
bevestiging der Kerken-Dienaren, Ouderlin-
gen ende Diaconen, ineenigende des Hou-
welijcx, sal van de Reviseurs der bekorte han-
delingen des Synodi oversien zijnde, by de an-
dere publyke Schriften gevoegt werden.»

De bedoelde Reviseurs waren, blykens
de acta van diezelfde Sessie; uit de *Pro-
fessoren* Doctor Johannes Polyander; uit *Zuid-
Holland* Balthasar Lydius; uit *Noord-Holland*
Jacobus Rolandus; uit *Zeeland* Cornelius Re-
gus; uit *Utrecht* Johannes Dibbetius; uit *Friesland*
Johannes Bogermannus; uit *Over-
ijssel* Hieronimus Vogelius; uit *Groningen*
Cornelius Hillenius; of, bij ontstentenis van
dezen, Wigboldus Homerus; en uit de *Waal-
sche Kerken* Daniël Colonus.

Van hantwege werd door Festus Hom-
mius, die in de Dordtsche Synode scriba ge-
weest was en in de Zuid-Hollandsche Syn-
ode van 1621 assessor was, bij die Synode
het rapport der genoemde Deputaten inge-
leverd, blykens Art. 20 van de Acta dier
Synode, aldus luidende:

»Om te onderhouden eenparicheit in het
Doopen, in de Liturgie, ende in het Trou-
wen, heeft D. Assessor de vergaderinghe
overgelevert t'geene tot conciliatie der For-
mulieren in den Synodo Nationali, bij de
Broeders daartoe gestelt, was geconcipeert,
waerna alle Kerken-dienaren haer voor-
taen sullen hebben te reguleeren.»

Dat stuk nu, waarin als bekend onder
steld en dus niet opgenomen is hetgeen de
Dordtsche Synode zelve reeds ten aanzien
van het Doopformulier voor bejaarden be-
sloten had, waarheen het slot ook verwijst,
is in zijn geheel van den volgende inhoud:

»Copij der Conciliatie van de formulie-
ren, etc. waervan wort gementioneerd in
den XXen Art. der voorgaender Acten.
»Animadversia in Liturgiam Ecclesiae,
volgens het Exemplar in Quarto in Ze-
landt gedrukt.

»Pol. a. 4: voor Dienaar moet gestelt
worden *Kerkedienaar*. Pol. b. verso, lin.
1: voor *geden* te setten *beloofst*. Pol. b. 2,
in t'formulier des Avondmaels: voor *mits*
dat hij het lichaem, etc., *overmits*. Pol. b. 3:
geliefde broeders, adde *ende susters*.
Pol. c. 3: *blijven hangende*, ponatur *han-
gen*. Ibid. fol. verso: *stichtelijck*, pone
stichtelijck. Pol. c. 4, in fine der Danc-
segginge: *pro hem versont* ponatur *met
hem versont*.

»Is goet gevonden dat nae het formulier
des Avontmaels sal immediatelijck volghen
het formulier van den Ban.

»In t' formulier des Houwelijcx: Pol. d.,
verso, ende elders: *pro voor de Christelijke
gemeente* ponatur *openlijck alhier in de
Kerke*. Pol. d. 2: *pro maninne* ponatur *na
den man*. Pol. d. 4: *op uwe kinderen ende
huishoudinghe*, stelt op *uwe huishoudinghe*.
Pol. e. 2: *pro wilste oock seggen* pone
wilste alsdan oock seggen. Ibid.: *pro heij-
lige kinderen sullen krijgen ende de selve
godsaelichelijck*, etc. pone *de kinderen die
het u belijft haer te geven godsaelichelijck
opbrengen*, etc. Pol. f. verso: *pro voor
sijn Princ. Excellentie Graef Maurits van
Nassouwen salmen setten voor sijn Excel-
lentie den Prince van Oranien*. Ibid. omittat
voor *den Konink van Frankrijck*. Ibid.
voor *van Zeeland* set van *N. N.* Ibid.
voor *de achtbare*. Pol. f. 2, verso: *voor
haer eijgen affairen* te stellen *haer selfs
eerlijcke affairen*. Pol. f. 4: *gehoorsam
zijn*, doet daerbij *soo het betaelent*. Ibid., fol.
verso: *pro ende in alle dingen stelt in alle
cruis ende tegenpoet*. Pol. g. 4, verso:
voor *Kerkedienaren* stelt *getrouwe Kerkedienaren*.
Pol. h. verso: *voor bedekt hebt*
set bedekt, ende doet uit het woorden
nu datter voorgaet. Pol. k. 2, verso: *voor
discipline Christelijke stelt Christelijke
discipline*. Pol. l. verso: *laet uijt ofte sijnen
naesten geweest is tot last*. Pol. l. 3: *voor
bergen* ponatur *verbergen*. Ibid.: *tot be-
schavnelijck gebrach* stelt *tot schaemte over
sijn zonde gebrach*. Ibid.: *voor verrotte*
stelt *verrotende*. Ibid., verso: *nae de wo-
orden belooft ende bewijst* voeght bij deese
woorden *soo lange hij hartuechelijck ende on-
bevoetverch blijft in sijne sonden, ende is
daeromme was u lieden te houden*. Pol. l. 4:
lieve broeders, adde *ende susters*. Ibid., verso:
onse medelimaet set onse gewesene medelimaet.
Ibid.: *nae beschaent worde* set
bij *over sijn sonde*. Pol. m: *voor onsen
afgesneden broeder set afgesneden persoon*.
Pol. verso: *voor tot de vrede pone tot de
gemeenschap*. Ibid.: *voor ghij set ghelijcken*.
Pol. m. 2: *onses medebroeders*, set in mar-
gine *ofte susters*. Pol. m. 3: *belovende u
voortaan set belovende van nu voortaan u*.
»Naer het formulier van den Ban ende
wederopneminge salmen stellen het for-
mulier van den Doop der kinderen, gelijk
het in Nationali Synodo herstelt is.

F. L. RUTGERS.

Voor Kootwijks Scholen.

Ingekomen bij Ds. HOUTZAGERS, van den
heer O. J. Meij te Arnhem, gecollecteerd f 2;
J. A. Grootsveld, Rotterdam, gecollecteerd f 2;
J. H. Bast te Delft 3 gilden en van f 1, Diaconie
Geref. kerk te Zwartsloot gecollecteerd f 2,50.

Officiële Berichten.

Met verkorting uit het Kerkblad van 23 November.

Vergadering der Classis Utrecht, op
7 Nov. 1894 te Utrecht.

Præses is Ds. Bouma, Assessor Ds. Fern-
hout.

Ds. Adrianse, ter vergadering verschenen,
vraagt en verkrijgt verlof om de Classis toe te
spreken tot afscheid bij zijn vertrek, wegens de
aanvaarding van het ambt van zondeling op
het eiland Java. Met dank voor de ondervon-
den welwillendheid en liefde tijdens zijn ver-
keer in de Classis, beveelt hij zich aan in het
aankomen en gebed der Broeders. De praeses
beantwoordt zijn afscheidsgroet met dank en
heilwensch, en Ds. Barger spreekt hem toe met
leedwezen over zijn aanstaand vertrek en zegen-
schen over zijn arbeid. De vergadering zingt
Ps. 121 vs. 1 en 4; Ds. Klaarhamer gaat voor
in gebed voor Ds. Adrianse, die daarop vaar-
wel zegt en de vergadering verlaat.

Deputaten voor Approbatie van beroep
rapporteren, dat door Ds. Adrianse los-
making is verzocht; onder opmerking, dat die
aanvraag had behooren te geschieden door de
gezamenlijke kerken, die hem uitzenden als
zondeling, stellen zij voor, hem acte van ont-
slag te verleenen. Dienovereenkomstig besloten.

Ingevolge den wensch der vorige Classicale
bijeenkomst is door Utrecht een nader omschre-
ven plan tot uitvoering van het voorstel tot het
houden van een Classicalen Zondingsdag opge-
maakt.

Volgens de eerste conclusie, door Utrecht
voorgedragen, wordt vastgesteld als volgt:

de Classis besluit:
telken jare bij gelegenheid van hare samen-
komst in Mei hare zitting zóó te bekorten, dat
daardoor gelegenheid komt voor het houden
eener conferentie ter bespreking van een onder-
werp, betrekking hebbende op den arbeid der
zending, en daaraan te verbinden eene samen-
komst met de gemeente ter plaatse waar zij
vergaderd, tot gebed voor de zending;

dat tot inleiding van het te behandelen
onderwerp op de voorgaande vergadering een of
meer harer Dienaren des Woords zullen worden
uitgenoodigd, doch hiertoe ook Dienaren buiten
deze Classis kunnen uitgenoodigd worden;

dat in diezelfde samenkomst gedurende de
pauze een twee- of drietal onderwerpen ter
behandeling zullen worden vastgesteld;

dat de Dienaren, die het moderamen dezer
Classis zullen moeten uitmaken, haar tot het be-
palen dezer onderwerpen zullen dienen van ad-
vies;

dat aan de inleiders de keuze uit de gestelde
onderwerpen zal gelaten worden; doch
dat zij het door hen gekozen onderwerp min-
stens vier weken voor de behandeling door mid-
del van de *Utr. Kerkbode* aan de kerkeraden
zullen bekend maken.

Dientgevolge zal de opgave van onderwer-
pen plaats hebben in de Class. vergadering van
Febr. e.k.

De tweede door Utrecht voorgedragen con-
clusie wordt niet aangenomen, doch bepaald,
dat omtrent het houden van een Class. Zen-
dingsdag in openbare zitting in de maand No-
vember een besluit zal worden genomen in de
Zondingsconferentie in de maand Mei e.k.

De vergadering wordt met dankgebed bij monde
van den assessor gesloten.

Vergadering der Classis Dokkum, op
8 Nov. 1894.

De voorzitter Ds. Dethmers opent de verga-
dering op gebruikelijke wijze. Ds. Kropveld
wordt tot assessor en Ds. Zwiers tot scriba aange-
nomen. Uit het onderzoek der credentiebrieven
blijken 33 kerken door 43 afgevaardigden tegen-
woordig te zijn. Ds. Ploos van Amstel was,
volgens zijn Weleerw. schrijven aan de Classis,
verhindert ter vergadering te zijn. Als Prov.
deputaten, met het oog op de examinering der
candidaten Datema en De Vries, zijn tegen-
woordig: Ds. De Geus van Wollega en Ds.
Kruiswijk van Sneek. Nadat de collecten voor
de Theol. school, de Kas van Em. Predikanten
en Hulpbehoevende kerken gestort waren, en
de ingeleverde stukken der candidaten in orde
waren bevonden, wordt met het examen een
aankomst gemaakt.

Met algemeene stemmen worden beide can-
didaten toegelaten.

Daarna wordt de vergadering voortgezet.
De notulen worden gelezen en behoudens eene en-
kele opmerking goedgekeurd.

Het rapport over de vraag, of er openlijke
schuldbelijdenis noodig is bij de doopsbediening
van een kind uit een noodzakelijk huwelijk,
is niet aanwezig en zal D. V. op de e. k. ver-
gadering worden uitgebracht.

Met het oog op art. 82 D. K. wordt gerap-
porteerd, dat alle vertrekken, hetzij zij enkel
gedoopt zijn of reeds belijdenis des geloofs
hebben afgelegd eene juiste attestatie van hunnen
kerkeraad behooren te ontvangen; en de kerkeraden
daarwege voor de nauwkeurigheid der
boeken hebben te zorgen.

Omtrent de vraag van de kerk van Dokkum
B. aangande het studeren van een dokkum
onzer Theol. School aan eene Staatsuniversiteit
acht de Classis het niet op haren weg, om zich
hierover te moeten uit spreken.

Met dankzegging door Ds. Woudstra, wordt
geëindigd.

De theologische school van de Gereformeerde kerken
in Nederland 1894-1895.

Garne maken de Curatoren dezer School
ook nu weder gebruik van de vrijheid, door de
laatsgehoorden Generale Synode hun verleend,
om de 6-Deembercollecten aan de kerken
aan te bevelen.

Zij doen dit met te meer aandrang, omdat
onze Penningmeester, in zijn laatste verslag
aangaande de financiën der School, er o.m. op
moest wijzen, dat de gewone en 6-Deember-
collecten ruim oekthoender gulden minder had-
den opgebracht in het laatste, dan in het voor-
gaande jaar. Zij doen het echter niet alleen
met aandrang maar ook in de blijde verwach-
ting, dat, zoo al niet alle, toch meer gemeenten
dan gewoonlijk, ditmaal op den dies natalis on-
zer School voor haar een feestgave zullen af-
zonderen.

Zes December is toch ditmaal een bijzondere
gedenkdag voor onze School.

Zij viert haar VIIIe lustrum, haren veertigsten
geboorte- of stichtingsdag.

Als in onze kerken daaraan wordt gedacht
en aan al 't geen de Heere voor haar, gedurende
de jaren, en door haar voor zijne kerk, niet
alleen in, maar ook buiten ons Vaderland, is
gewest, zullen zij zeker niet nalaten, den Heere
daarvoor ootmoedig te danken.

Maar mogen Curatoren dan ook niet de blijde
verwachting koesteren, dat bij dien dank aan
God, ook de gaven tot vervulling van de be-

hoefden der School niet zullen achtergehouden
worden?

Werde hunne verwachting niet beschaamd!
Met aanbeveling voorts van de belangen der
School in de gebeden onzer kerken en met we-
derkeerige toebidding van 's Heeren zegen.

Uwe broeders in den Heere:
de Curatoren van de Theol. School.
Namens hen,
L. NEUKENS, Secret.
Amsterdam, 20 Nov. 1194.

Buitenland.

Duitschland. De algemeene Synode
der Pruisische landskerk.

De »reactie» is op het gebied van het ker-
kelijk leven van Pruisen duidelijk op te merken.
Daaraan is het toe te schrijven, dat de verhan-
delingen van de buitengewone Pruisische alge-
meene Synode, die sedert 27 Oct. jl. te Berlijn
vergaderd is, zoo geleidelijk en vreedzaam plaats
hebben, alsof de tot hiertoe bestaande verschil-
len omtrent zooveel twistvragen niet bestonden.
En toch zijn op die Synode de gewichtigste
vraagstukken ter sprake gebracht, o. a. dat van
de gemengde huwelijken van Evangelischen en
Joden, van de Christelijke eedformule en boven
alles van de nieuwe agenda. De pers heeft zich
van dit alles bitter weinig aangetrokken en de
handelingen der Synode eenvoudig ter kennis
van het publiek gebracht. Men had het tegen-
deel kunnen verwachten, doch tot veler verwon-
dering heeft het besluit der Synode, om de
apostolische geloofsbelijdenis te handhaven, geen
storm van verontwaardiging doen losbarsten.
Men heeft zich van liberalistische zijde getroost
met de bedenking, dat het besluit der Synode
nog erger had kunnen uitvallen.

Ook ter Synode hebben zij, die de apostolische
belijdenis gaarne hadden zien verdwijnen, zich
in het onvermijdelijke geschikt, opmerkende, dat
de rechterzijde in geene deele getracht had om
van haar overmacht misbruik te maken. Hieruit
zou men kunnen afleiden, dat de Synode de
tegenstanders van de twaalf artikelen eenigzins
in het gevel heeft zoeken te komen. Dit is ech-
ter niet geschied. Van liberale en Ritschlaan-
sche zijde wilde men bij de omwerking der
agenda of liturgie de twaalf artikelen doen ver-
dwijnen. Dat dit opzet met geringe moeite kon
verijld worden, bewijst dat de macht van het
liberalisme in de Evangelische kerk niet groot
is. Van waar dit verschijnsel? Zijn professoren
en predikanten dan van hunne dwalingen over-
tuigd? Dat zij verre. Maar men ziet welke wan-
ruchten de leer des ongeloofs heeft opgeleverd,
en daarom is men eenigzins huiverig geworden
om nog eenige verdere stappen te doen, die tot
een volledige triomf van het ongeloof in de
Evangelische kerk kunnen leiden. Men be-
schouwt de kerk als eene instelling die voor
politiedienst nog wel bruikbaar is. Dit is zeker
niet vleidend voor de kerk, maar wellicht toch
nog beter dan wanneer de mannen van het
geloof en van de beschaving» haar bekam-
pen, gelijk zij tientallen van jaren gedaan hebben.

Toen in die Synode het agendum moest be-
handeld worden, waarbij men tevens ging uit-
spreken, hoe de Synode tegenover de aposto-
lische geloofsbelijdenis stond, waren alle 168
leden der Synode reeds voor den tijd op hun
post. Met de hoogste spanning luisterde men
en niet minder de menschen, waarvan velen van
verre gekomen waren, welke op de tribunes
opeengepakt stonden. Meer dan eens werd het
in het midden der vergadering uitgesproken, dat
het zoo goed als eenstemmig aannemen van het
agendum, juist op den geboortedag van Luther,
eene zaak was welke juist door den Heere aldus
was beschikt. Vele sprekers voerden het woord,
waaronder ook de jurist Dr. Zorn, die den
keizer, den Evangelischen opperkerkeraad, den
beiden grooten commissien den hartelijken
dank uitsprak voor de schoone gaven, die nu de
godsdiensbetreffingen der gemeente zou ver-
sieren. Na dit woord werd er over het voor-
stel gestemd met het gevolg, dat allen op één
na er zich voor verklaarden. Slechts een lid
van de Synode bleef ziten, doch niet omdat
hij het agendum in zijn geheel verwierp, maar
omdat hij zich in de verplaatsing van de
apostolische geloofsbelijdenis in het formulier
voor de bevestiging van Dienaren des Woords
niet vinden kon.

Door Liturgische overwegingen was men er
toch toe gekomen om het opzeggen van de
twaalf artikelen, gelijk dit sedert 1822 had plaats
gehad bij de bevestiging van een predikant, te
laten vallen. Nadat de liberalen dit als eene
concessie aan hunne zienswijze hadden opge-
vat, was het de rechtzinnige partij niet mogelijk
om het apostolisch geheel uit het bevestig-
ingsformulier weg te laten. Toen vond men
er op, dat de bevestigde predikant de twaalf arti-
kelken zou uitspreken na het gebed. Hiermede
was het tegenstemmend lid van de Synode het
niet eens. Het was een verheffend moment,
toen na het aannemen van het agendum de ver-
gadering zong: »Loft en eer en prijs zij God!»
In de hoofdlijurgie blijft nu de apostolische
geloofsbelijdenis gehandhaafd. Wanneer een in-
leidingsformule gebruikt wordt, moet die luiden:
»Met de gezamenlijke Christenheid belij-
den wij aldus»: Zoo is het compromis.

De Synode had ook een nieuwe eedformule
vast te stellen. In plaats van eene algemeene
is nu een Christelijke formule aangenomen.
Zeef weinig stemmen verklaarden zich voor het
behouden der oude formule Prof. Kahl zeide
echter, voordat de eindstemming plaats greep,
dat hij in het belang der eenheid het offer
van zijn intellect bracht. Dit verklaarde hij
naams eenige geestverwanten en deze uiting
was te merkwaardig, omdat door het aanne-
men der nieuwe formule men in beginsel zich
verklaarde tegen het toelaten van Joden als
rechtters. Zeer opmerkelijk is het, dat de Joodsch-
liberalistische pers zich met geen enkel woord
over deze zaak uitlaat. Feitelijk is de Synode
zich op de lijn van Stöcker gaan bewegen en
heeft den Joden de handschoenen toegeworpen,
maar de Joden, die een groot deel der libera-
listische pers in handen hebben, hebben die
niet opgenomen.

Uit alles bemerken wij dat er bij velen, ook
bij leden der Synode eene bekeering naar de
wereld heeft plaats gehad. In plaats van zich te
vertoomloochen over het wandelen op de paden
van de loochening van Gods Woord, is slechts
afschuw van de vruchten die aan den boom
van ongeloof en revolutie geteeld zijn, op te
merken. En daardoor is men huiverig om den
stam van die boom te graven en vast te leggen;
maar men komt er niet toe die uit te houwen.
Van eene droefheid van God die eene onbe-
rouwelijke bekeering tot zaligheid werkt, is be-
nahe weinig of niets te bespeuren.

Enige jaren geleden heeft men in sommige
plaatsen van Duitschland reeksen van voor-

drachten georganiseerd, om predikanten in staat
te stellen kennis te maken met de resultaten
der wetenschap. Men noemt zulk een rij van
voordrachten een »Ferien Cursus» omdat zij
in de vakantie gehouden wordt. Van 16-18
October heeft men te Bonn zulk een cursus ge-
houden, die door 100 predikanten gevolgd werd.

Als staalje van hetgeen op zulk een cursus
opgedischt wordt, diene het volgende: Profes-
sor Merhold hield eene voorlezing over het
Oude Testament. Voor dezen hoogleraar zijn
de verhalen der schepping, der zondvloed en der
zondvloed voor de moderne wetenschap be-
zweken, gelijk sneeuw voor de zon. De persoon-
lijkheden van Abraham, Isaak en Jacob be-
hooren (tot het gebied der sage. Den geheelen
aartsvaderlijken tijd moest men maar uitschrap-
pen. Ook had men de patriarchen niet te be-
schouwen als persoonlijkheden die in de geschie-
denis des heils enig gewicht in den schaal
legden. De godheid der oude Hebreërs is voor
hun stamvaders te houden. De zetel der god-
heid, was voor hen de dieren of het bloed der
dieren, zon, maan, sterren enz. Mozes was wel
een historische persoonlijkheid, maar daarmede
was niet gezegd, dat men alles maar moest aan-
nemen wat op zijn naam geboekt staat, aller-
minst de wetgeving. Voor Mozes was Jehovah
slechts een nationale God, die anderen niets
aanging. Zuiver geestelijk was de Mozaische
God niet, dikwijls genoeg wordt hij voorgesteld
als wrede en willekeurig handelend. De menschen-
offers behoorden tot de vereering van Jehovah.
De Baalvereering had men in de religie van Jehovah
opgenomen. Doch het ergste komt nog. Pro-
fessor Grafe beweerde, dat de jongste onder-
zoekingen van Harnack, Zahn, Julius en Spitta
aan 'het licht hadden gebracht, dat het H. Avond-
maal niets anders, geweest is dan een maal in
den gewonen zin des woords. Jezus heeft er
geen blijvende instelling van willen maken.

Het oorspronkelijke bericht omtrent het H.
Avondmaal moest men in het Evangelie van
Markus vinden. Paulus, die bij het maal niet
tegenwoordig was, heeft met geweld zijn eigen
gedachten omtrent het H. Avondmaal aan zijn tijd-
genooten opgedrongen. Ja, hij zou er zich niet
voor geschaamd hebben, om het betekenis-
volle »doet dat tot mijne gedachtenis» er aan
toe te voegen.

De predikant Damman, die dit alles in zijn
Ev. Wochenblatt mededeelt, voegt er aan toe:
»Wat bedoelt het, wanneer onze algemeene
Synode ernstige beraadslagingen houdt over de
agenda, terwijl aan hen, die later dienaars der
kerk worden zullen, in naam der wetenschap
geleerd wordt, dat het H. Avondmaal hoe-
genaamd geen betekenis heeft in de geschie-
denis des heils en ook geen godsdiensgetu-
is? En met welk een gevoel moeten de
jonge theologen aan de studie der Pauli-
sche brieven gaan, wanneer zij vernemen, dat
de apostel een valscher geweest is, die zijne
rabbijnistische theorieën met een geweld zonder
wedergeade aan zijne tijdgenooten heeft opgelegd.
Wanneer hierin niet voorziet worden, wanneer
onze Evangelische landskerk zich niet opmaakt
om hier raad te schaffen, zal hare laatste ure
moeten slaan. Zij heeft veel moeten dulden en
duldte het nog tot op den huldigen dag. Maar
dit zal haar dood zijn.»